

Harm Smit, 'ambassadeur' van Schokland

Op 3 december 1940 heeft Harm Smit Schokland voorgoed verlaten; met een onderbreking van zijn schooltijd op Urk heeft hij onafgebroken op het eiland gewoond. Het leven op de vaste wal trok hem niet: 'Als ik daar twee dagen ben, verveel ik me er één van.'

Toch is het hem op Schokland niet altijd voor de wind gegaan. Het begon al in zijn jeugd toen hij op een ijzeren scheepsdek uitgleed en daarna lange tijd met zijn been sukkelde; tenslotte liep hij mank.

Na zijn schooltijd hielp hij zijn moeder die achter het huis een winkeltje dreef; daar leerde hij de schippers en de visserlui goed kennen die met stormweer naar Schokland gevlucht waren en er hun inkopen deden. Met hun karbiezen van fluweel of van een afgedankt tafel- of vloerkleedje kwamen zij naar het winkeltje dat geen etalage had. Het was klein en toch was er van alles te koop: rijst, gort, meel, olie, bonen, spek, koffie en thee, suiker, brood, roggebrood, schapenmelk, petroleum en bier. Als het eraf kon, kochten de schippers er ook de Schokker moppen, stevige koekjes die in Kampen gebakken werden.

Harm Smit verzorgde ook de vijftien schapen; wanneer de sneeuw verdwenen was, gingen zij het weiland weer in, een ruig gebied vol met kuilen, enkele greppels en moerasjes. Een enkele keer verongelukte een schaap; het werd meestal in een greppel gevonden, op zijn rug met de poten omhoog. Soms ook wel in het vlakkere land wanneer het beest in een kuiltje struikelde en op z'n rug terecht gekomen was: 'Dan komt ie niet meer op de

De opzichter zou komen dagen en Triene ten Napel kookte altijd paling. En toen had ze geen paling. En zodoende bennen ze gewaar geworden dat die kaars geleegd binnen. Ze bennen gewaar geworden wie 't gedaan heeft en ze hebben 'm ook te pakken gekregen. Met storm liep alles vol; dan wisten ze wel of er paling zat.'

Veel functies tegelijk

In de tijd van Harm Smit zal er geen ambtenaar geweest zijn die zoveel verschillende functies tegelijk uitoefende als hij; functies bovendien die stuk voor stuk onder een ander departement ressorteerden. Ook de bediening van de mistsirene behoorde daarbij. In 1915 werd hem het beheer van de visafslag opgedragen waar op één dag soms wel 80 last (14 ton of 17 kantjes) haring aangevoerd werd. Tot oktober ging het door met de afslag van bot en aal, daarna met spiering. Geen wonder dat Harm Smit die ook nog onbezoldigd rijksveldwachter was en wel eens een paar geschoten eendjes mee naar huis bracht, het op Schokland naar de zin had.

Harm Smit verwelkomt minister Ruys de Beerenbrouck

Door zijn werk kende Harm Smit veel mensen en of dit nu eenvoudige lieden, hooggeplaatste ambtenaren of zelfs ministers waren, maakte voor Smit geen verschil. In 1918 werd Ruys de Beerenbrouck premier; de eerste katholieke premier. Met enkele leden van zijn kabinet bracht hij een bezoek aan Schokland. Harm Smit ontving het gezelschap in zijn huiskamer met de clivia's voor de ramen en het uitzicht op de haven en de zee.

Door zijn ontwapenende manier van doen werd het een ongedwongen bezoek en al gauw schertste de eerste minister: 'Hier moest ik nu eens een tijd kunnen blijven om volkomen tot rust te komen en dan moest jij mijn baantje aan de wal maar overnemen en ik het jouwe.' Daar had Smit direkt een antwoord op: 'Wel, ze hebben me al eens gezegd dat ik precies zo'n kop heb als Colijn en kijk, nou biedt de premier me zowaar een ministersplaats aan.'

'As jij 't nou 'weest benne'

Met de zelfbewuste, soms wat vrijpostige Volendammers kon Harm Smit goed overweg. Een enkele keer ergerde hij zich aan hun onbehouden gedrag maar bleef altijd beheerst in zijn reacties. Op een uur dat de meeste vissersschepen in zee waren, zag hij een Volendammer kwak naar de haven komen. Er moest wat bijzonders aan de hand zijn; de botterfok was gestreken en er sleepte iets achter het schip. In de haven bleek dat de schipper een in zee rondrijvend lijk op sleeptouw had genomen en er graag zo gauw mogelijk vanaf wilde zijn. Harm Smit was verbolgen en wilde dat wel even luchten: 'Die had je toch wel even binnen boord kunnen leggen?!' Het antwoord van de schipper kenmerkte de verhouding van de Volendammers met Harm Smit: *'As jij 't nou 'weest benne!'*

Ook Jantje Smit, de vrouw van Harm had geen moeilijkheden met de Volendammers. Toch kwamen zij vaak even langs ofschoon haar buurvrouw de winkel dreef. Hoe de vissers nu aan de weet gekomen waren dat zij elke dag rum als medicijn tegen de maagpijn moest innemen, was een raadsel. Maar wanneer de schepen met stormweer doelloos in de Schokker haven lagen, hadden alle Volendammers opeens maagpijn.

Zondagsdiensten

Dat er op Schokland geen gelegenheid was om 's zondags naar de kerk te gaan, hebben niet alleen Harm en zijn broer Hendrik als een gemis gevoeld. Om beurten hielden zij op zondagmorgen een preek over een vrij onderwerp uit de bijbel en later op de dag nog een catechismuspreek. Eerst in huiselijke kring, later voor wel zestig mensen die op Schokland verwaaid lagen. Na dertien dienstjaren werd Hendrik Smit overgeplaatst naar Staveren; daarna werd hij sluiswachter op de grote Kolksluis in Zwartsluis. Weer later op de sluis aan het Twentekanaal in Zutphen om ten slotte zijn loopbaan te beëindigen als gezagvoerder op de 'Overijssel', het schip van Rijkswaterstaat in die provincie.

Na zijn schooltijd viste hij twee jaar bij een visserman en werd daarna steenzetter. Evenals zijn vader Lammert werd hij eerst kantonniër op de Middelbuurt en later overgeplaatst naar Emmeloord. Er waren weleens mensen die over zijn beroep of over de plaats waar het uitgeoefend werd schampere opmerkingen maakten; deze mensen waren blijkbaar slecht op de hoogte met het zware en zorgelijke bestaan van een groot deel der schippers en vissers. De vrouw van Hendrik Smit maakte daarmee korte metten: 'Och meneer, as wij 's weggingen dan stonden er wel 'onderd kloar om te stolleceteren.'

Voor de scheepvaart op de Zuiderzee was de haven van Emmeloord onmisbaar. Eén van de sleepboten van Harm Smit, de 'Emmeloord', ligt hier voor de kade vlakbij de visafslag.

Zouden de lantaarns toch nog gaan 'loeven'?

In 1923 vertrok Hendrik Smit naar Staveren; Jan Spit die nog geen twee jaar kantonniër op de Middelbuurt geweest was, kwam voor hem in de plaats. Na zijn schooljaren had Jan Spit met zijn vader gevist die in Vollenhove 'Evert de Krulle' genoemd werd; de VN 69 was een bons. Harm Prins, eveneens afkomstig uit Vollenhove en een goede bekende van Jan Spit, werd

kantonnier op de Middelbuurt. Harm Smit en Jan Spit waren nu burens geworden; in aard en leeftijd verschilden zij veel van elkaar. Het huwelijk van Jan Spit bleef kinderloos en dat zal er ook wel toe hebben bijgedragen dat hij wat pietepeuterig zijn werk deed; de lenzen van het licht waren brandschoon en alles zat netjes in de verf. Wel een uur voor zonsondergang ging Jan Spit naar zijn schuur en stak daar de petroleumlantaarns van de havenlichten aan. Een tijd lang was hij daarna in de weer om de lampen wat hoger of wat lager te stellen; zij moesten niet te laag branden en ook weer niet gaan walmen. Eerst bracht hij de blinkend gepoetste stuurboordslantaarn met het groene glas naar de houten lichtopstand van het noorderhoofd en vervolgens de smetteloze bakboordslantaarn met het rode glas naar de ijzeren lichtopstand op het eind van de tegenoverliggende havendam. Nooit was hij helemaal gerust of de lantaarns de hele nacht wel goed zouden branden; bij zijn laatste gang langs de haven ging hij er nog eens naar toe; misschien waren zij toch nog gaan 'loeven'!

Gewone mensen worden zeldzaam

Voortaan zou Harm Smit de zondagsdiensten alleen houden. Op zijn zolder stonden tientallen stoelen; wanneer deze allemaal gebruikt werden, moesten de eetkamertafel en zelfs het hoge tafeltje met de Ster van Bethlehem uit de kamer gezet worden. Dan was het zó vol in het gastvrije huis van Harm Smit dat de mensen tot achterin het gangetje naar de keuken zaten. 'Onder het genot van een kop koffie, sigaar of pijp werden daarna hechte banden van vriendschap gesmeed', schreef Smit hierover. Maar het getij zou gaan keren; voor Schokland en voor Harm Smit.

Ontmanteling van Schokland

Met de sluiting van de laatste gaten in de Afsluitdijk was het overstromingsgevaar voor Schokland geweken. De visafslag moest worden opgeheven; er werd geen vis meer aangevoerd en daarmee veranderde het eens zo levendige karakter van de haven. Enkele avontuurlijke zeilers durfden nu de sprong naar Schokland wel te wagen maar zij waren wat laat omdat de romantiek van vroeger voor een deel verloren gegaan was.

In 1937 werd met de inpoldering van de Noordoostpolder een begin gemaakt; daarmee werd de onttakeling van Schokland dat binnen de polder zou komen te liggen, ingezet. Na het leegmalen van de polder zou het grootste deel van Schokland door inklinking van de veenachtige grond met het omringende land gelijk komen te liggen. Het zou, op enkele uitzonderingen na, afgebroken worden; het daarbij vrijkomende materiaal moest elders opnieuw gebruikt worden omdat de aanvoer van nieuw materiaal gestaakt werd.

Zonder ook maar één officiële gebeurtenis werd eindelijk op 13 december 1940 het laatste gat in de dijk van de Noordoostpolder gesloten; zelfs de pers was niet

uitgenodigd. Het was erg laat in het jaar geworden; de ongunstige wind had weken achtereen 'vastgezet' en daardoor was de waterstand veel hoger dan normaal. Het wachten tot dat de wind gedraaid zou zijn waarbij enige miljoenen kubieke meters water vanzelf zouden afvloeien en niet bemaald hoefden te worden, werd niet beloofd. Al het materiaal zoals baggermolens, zuigers, kranen, elevatorbakken en onderlossers, in totaal 412 stuks, moest van te voren naar buiten gebracht worden.

Vóór het invallen van de vorst was het gat ten zuidwesten van Schokland dicht. Tien dagen daarvoor had Harm Smit zijn huis verlaten; de muren vertoonden scheuren, de luiken waren gesloten. Niets herinnerde meer aan de goede tijden van vroeger. Nadat de bemaling vorderde en het grondwaterpeil zakte, moest het huis afgebroken worden. Wat zal er in Harm Smit omgegaan zijn? De haven en de zeeweringen waren grotendeels al afgebroken; duizenden bazaltblokken waren stuk voor stuk met de hand gelicht en naar elders vervoerd. De vooruitzichten voor Nederland waren somber; de gevolgen van de Duitse bezetting werden merkbaar.

Eerst Genemuiden, toen naar het vertrouwde Kampen

Harm Smit was naar Genemuiden verhuisd maar hij voelde zich daar onwennig omdat hij de ruimte van Schokland miste. In een straat te moeten wonen met huizen aan beide kanten en met mensen die bij elkaar inkijken, was niets voor hem. Binnen een jaar verhuisde hij naar de IJsselkade in Kampen waar het bijna zo winderig was als op Schokland.

Twintig huizen van hem vandaan was de zeilmakerij van de firma Kalfsbeek gevestigd. Net als Smit was Kalfsbeek een onderhoudend mens en omdat beide mannen veel gemeenschappelijke vrienden en bekenden onder de schippers hadden, raakten zij nooit uitgepraat. Kalfsbeek heeft ooit een nieuw tuig voor de 'Bruiser' gemaakt; als jongen kende ik hem al omdat ik vaak met oom Bertus meegang wanneer er aan boord iets vernieuwd moest worden.

Van Kalfsbeek gaat het verhaal dat hij een keer naar Elburg ging om een nieuw tuig op te meten; alles wat daarvoor nodig was, had hij zorgvuldig bij zich gestoken. In Elburg ging hij eerst naar het woninkje van de visserman om een kop koffie te drinken. Dat liep al zo uit dat hij mee aan tafel genoot werd. Na het eten gingen zij druk pratende naar de haven en aan boord gekomen, begon Kalfsbeek weer met nieuwe verhalen. Tenslotte nam hij afscheid, pakte z'n fiets en reed naar Kampen terug. Toen hij eindelijk weer in de zeilmakerij stond, bedacht hij zich dat hij vergeten had om maten te nemen. De laatste gang van Harm Smit was naar Kalfsbeek. Tijdens dit bezoek had Kalfsbeek niets bijzonders aan Smit gemerkt maar bekenden zagen hem nu wat onzeker naar huis terugkeren. Zij wisten dat hij zeer matig was maar vroegen zich toch af of hij misschien wat te veel gedronken had. In de gang van zijn huis zakte Harm Smit in elkaar; aan zijn leven was abrupt een eind gekomen.

Vergeten Schokland opeens in de belangstelling

Slechts enkele jaren voordat de dijken van de Noordoostpolder gesloten zouden worden, kwam ook Schokland opeens in de belangstelling te staan. Het nog geen 100 ha beslaande eiland lag bijna noord-zuid. De bodem bestond uit een kleilaag op veen met daaronder zand. Bijna de helft van de oppervlakte was rietland en maar 26 ha bestond uit grasland. De ondiepe plassen en moerassen besloegen een oppervlakte van 41 ha. De journalisten die aan het eind van de jaren dertig naar Schokland trokken, gaven een redelijk goed beeld van het eiland.

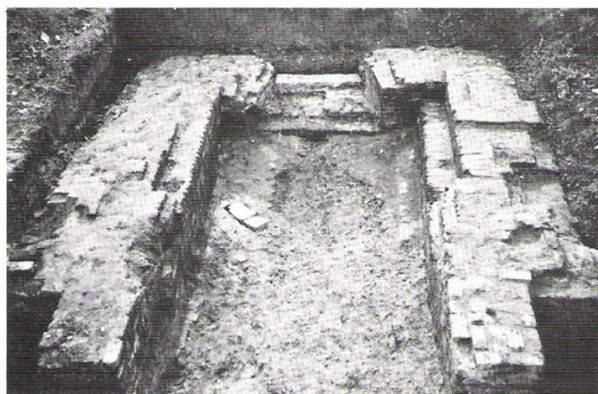
Een ware uitbinker en bovendien voorloper van alles wat gebeuren ging, was Fred Thomas, redacteur van 'De Tijd' en schrijver van 'Wijkend Water'. Fred Thomas was niet alleen een hartstochtelijk zeiler maar vooral iemand die veel belangstelling had voor wat er rondom de Zuiderzee te beleven was. Zijn Staverse jol was daar een bekende verschijning. Bijna honderd van de tweehonderd negenendertig bladzijden van zijn boek zijn aan Schokland gewijd, een eiland dat hem lief was en waar Harm Smit woonde voor wie hij grote genegenheid voelde. Fred Thomas was een bezielde mens, een lyrisch schrijver. Het thans bijna veertig jaar oude boek dat twee herdrukken beleefde, is nog steeds boeiend.

In de zomer van 1940 trok Dr. Arie de Froe met een aantal studenten naar de zuidpunt van Schokland voor een antropologisch onderzoek. De expeditie werd geprovandeerd door de 'Actief' van Rijkswaterstaat.

Harm Smit (in uniform) naast Dr. de Froe kijkend in de richting van de R.K. Begraafplaats bij de haven van Emmeloord. Rechts Ir. Klazema van de Dienst Zuiderzeewerken.

Dr. de Froe liet eerst de fundamenten van de kerk aan de zuidpunt, met de oudste graven binnen haar muren blootleggen. In 1954 kreeg Dr. Arie de Froe een aanstelling als hoogleraar in de antropobiologie en menselijke erfelijkheidsleer aan de universiteit van Amsterdam. Tenslotte werd hij Rector-Magnificus.

Kamer der Staten Generaal het regeringsvoorstel tot ontvolking van het eiland aanvaard werd. Toevallig was hij bij deze begrafenis aanwezig; zij ontroerde hem. Schipper Roelof Smit uit Meppel was met zijn houten praam met een lading talhout bij Schokland in moeilijkheden gekomen; zijn hoog geladen praam kapseisde waarbij hijzelf, zijn vrouw en drie zoons verdronken. De burgemeester en de dokter van Schokland waren de enige aanwezigen bij de eenvoudige begrafenis; misschien heeft men toen wel volstaan om het graf alleen maar met schelpen aan te duiden.

Wetenschappelijke belangstelling

In de zomer van 1940 werd Dr. A. de Froe in de gelegenheid gesteld om met een aantal studenten van de Amsterdamse universiteit op de zuidpunt een onderzoek te doen naar de menselijke resten; men was slecht op de hoogte met de lichamelijke gesteldheid van de Schokkers. (Verslag in de Kamperalmanak 1940/41.)

Het onderzoek zou waardevolle gegevens opleveren; er zouden bovendien ook wel resten van gebruiksvoorwerpen, huizen en overblijfselen van zeeweringen gevonden worden. Het terrein van de 'ouwe kerk' was door onkruid overwoekerd en grotendeels in visgraat bestraat; het werd als stortplaats voor het materiaal gebruikt dat voor het onderhoud van de zeeweringen bestemd was.

De fundamenten van de middeleeuwse kerk werden blootgelegd; met de oudste graven binnen haar muren. Deze graven hadden geen enkele aanduiding meer; wel vond men menselijke resten die eertijds in simpele greenhouten kisten begraven waren met het gezicht naar het oosten gericht. Vier weken verbleef de expeditie in tenten, soms door zwaar onweer belaagd; het dagelijks voedsel werd door een boot van de Dienst der Zuiderzeewerken naar de zuidpunt gebracht.

Dr. De Froe schreef: 'Wind, wolken en golven regeren hier met oppermachtig gezag; het eiland geeft schaduw noch luwte.' Dirk Verhoek uit Genemuiden die de leeftijd der sterken bereikt heeft, vertelt daarvan op zijn eigen manier: 'Na stormweer lagen de schedels bar en bloot boven de grond. Ook beenderen, mensentanden en kiezen, alles. Geen gouden tandjes hoor, daar waren ze te arm voor.'

Ondanks de spatmuren werden de bovenste graven in de kerkruïne losgewoeld; de vuurtorenwachter had de opdracht om toezicht te houden... Verhoek ging vaak naar het werk van Dr. De Froe kijken. 'Ze waren an 't graven; ze hadden een grote tent d'r staan, een dokter met studenten. Ik kwam er wel's vaker; alle hopen, beenderen, ellebogen. De fijnste stukkies zo as de vingertiens en de tenen die dee'en ze in kistsies. Ze namen alles mee. (Voor antropologisch onderzoek aan de medische faculteit.) Toen kwam ik ook een keer bij die botten, za'k maar zeggen; toen zeg ik tegen die dokter: "Wat zit daar een dikke bult op dat bot en op de andere niks." "Nou za'k je wat vertellen," zegt ie, "vreuger, as je dan

Om drie uur 's nachts woedde er zo'n zware storm dat zelfs Pieter Verschoor de situatie kritiek achtte. Hij ging naar beneden om Harm Smit aan de haven te bellen; wadend door het water bereikte hij de wandtelefoon. Op een stoel staande, vroeg hij aan Harm: 'Moeten we allemaal omkomen?' De hele nacht had Harm Smit op twee stoelen in de woonkamer gewaakt; vrouw en kinderen waren veilig op de bovenverdieping. Steeds hield hij telefonisch contact met de Middelbuurt en de zuidpunt. De kaden voor zijn huis stonden onder water; de hele nacht waren de schippers met lantaarns in de weer geweest. Landvasten waren afgeknapt en 's morgens vroeg meldde zich al een schipper die eerste hulp nodig had; zijn hand was tussen de remming en het schip verbrijzeld. Lammert Smit was toen een jongetje van nog geen drie jaar; zijn beide zusjes vier en vijf jaar oud, z'n broer moest nog geboren worden. Steeds wanneer Harm Smit naar buiten keek, mompelde hij in zich zelf: 'Jongens, wat is het water dichtbij.'

haven te zien; de misthoorn was op het dak aangebracht met de opening naar het zuidwesten gericht. Door middel van een compressor werd de lucht onder druk in een luchtketel gepompt; buiten het gebouwtje lagen twee, grijsgeschilderde reserveketels op betonnen voeten. Ook de rijkswoning van de kantonnier-havenmeester is nog aanwezig; het huis is pas gerestaureerd. De woning van Harm Smit is afgebroken; daarmee verdween ook het meest karakteristieke aanbouwtje van Schokland namelijk het houten portaal met topfront van de PTT, waar de binnengevallen vissers de verschillende visafslagen konden opbellen. Aan de buitenkant van deze aanbouw was de gietijzeren plaat uit die jaren aangebracht met het opschrift Hulp Telegraaf Kantoor. Vanaf de havenhoofden was de rood geschilderde plaat duidelijk te zien. Ook de vuurtoren en het onaanzienlijke, houten gebouwtje van de visafslag zijn verdwenen met de daarnaast staande paal, een galgmodel, met de bel voor de visafslag. Toen alles nog dienst deed, was het kenmerkend voor de Schokkerhaven; toen het in onbruik

De eenzaamste en ook wel de ruigste hoek van Schokland was de zuidpunt waar de vuurtoren met de lichtwaterswoning stond; zo goed mogelijk door bazalt beschermd. Links de houten loopbrug naar het gebouwtje met de zelfregistrerende peilschaal.

‘D’r zit een “leus” op je vleugel’

Op enkele paalresten na is er van de remmingen, de loopsteigers en de havenhoofden met de lichtopstanden niets meer overgebleven. Bij de mensen die de Schokkerhaven gekend hebben, komt het beeld van vroeger weer duidelijk naar voren als zij aan de onwezenlijke, verlaten haven staan waar ook nu nog tientallen schapen grazen. Zo verging het mij tenminste toen ik daar na zoveel jaren weer een bezoek bracht. In de vruchtbare polder was een tractor aan het ploegen, door meeuwen gevolgd; in de verte de drukke weg Emmeloord – Kampen met auto’s op weg naar de recreatieoorden. Van het silhouet van Kampen en Vollenhove, eens duidelijk aan de horizon te onderscheiden, is niets meer te zien. Hoe zagen de loopsteigers er ook weer uit en waar zou die Urker botter gelegen hebben die niet in Urk maar in Emmeloord binnenliep om naar de visafslag te gaan? Het grappige verhaal van Oom Bertus dat met de jaren steeds meer franje kreeg, kwam opeens weer boven.

Volendammers waren minder konsekwent dan de Urkers die altijd hun eigen visafslag bevoordeelden; als het de Volendammers beter uitkwam, brachten zij de vis naar de afslag op Schokland. Zij bleven er graag nog wat hangen. Dat deed ook een Volendammer schipper; hij was de vis al kwijt. Samen met zijn knecht zat hij op de ‘klapmuts’, het achterhuisje van zijn kwak, toen een Urker visserman binnenliep; hij meerde niet aan de westersteiger maar aan de zuidersteiger. Waarom voegde hij zich niet bij de Volendammer vloot en ging apart liggen? De Volendammer keek eens naar het registratienummer van de Urker. Was dat niet het schip waarmee hij ’s middags bijna in aanvaring gekomen was toen hij over bakboord lag en de Urker over stuurboord